

УДК 373.66:316.43:008

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2024-2-4>**Голова Наталія Іванівна**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,

Хмельницький національний університет

nata_golova@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1097-8486

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК МОНІТОРИНГ ОЦІНКИ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Ефективність прогнозного дослідження оцінюється через здатність точно передбачити майбутні події, зміни чи тенденції на основі аналізу поточної інформації. Для досягнення високої ефективності важливими є кілька аспектів: якість даних: прогнозування базується на аналізі наявних даних, тому чим точніші і актуальніші дані, тим надійнішими будуть результати; методологія прогнозування: вибір правильних моделей і методів прогнозування (статистичних, математичних, машинного навчання) є критичним для досягнення високої ефективності. Наприклад, можна використовувати методи регресії, часових рядів тощо; оцінка точності прогнозу: для того щоб оцінити ефективність прогнозу, використовуються різноманітні метрики; аналіз невизначеності: прогнозування завжди містить елемент невизначеності, тому важливо враховувати ймовірності варіантів розвитку подій та їх ризики; тестування та валідація: прогнозні моделі повинні бути перевірені на тестових наборах даних або в реальних умовах для визначення їх ефективності в різних ситуаціях; оновлення та адаптація: у міру зміни умов середовища або нових даних прогнози повинні бути регулярно переглянуті і адаптовані до нових реалій. Ефективність прогнозного дослідження залежить від правильного підходу до цих аспектів і може значно варіюватися в залежності від сфери застосування (економіка, медицина, кліматологія тощо).

Відповідно до невирішених питань, означеної проблеми дослідження, **мета статті** полягає у аналізі соціального прогнозування як засобу моніторингу актуальних проблем суспільства в минулому на основі передбачення в майбутньому.

На основі мети дослідження, ми визначили **завдання статті**:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблем соціального прогнозування.
2. Охарактеризувати основні підходи та етапи прогнозного дослідження.
3. Обґрунтувати методи прогнозного дослідження та принципи їх реалізації.

Результати. Модель – аналог оригіналу. Вона повинна мати схожість з оригіналом, але не повторювати його, тому що при цьому саме моделювання втрачає сенс. Неприпустимим є і вільне моделювання; у цьому випадку воно не дає необхідного уявлення про оригінал моделі, а також не виконує своєї функції.

Переваги моделювання полягають у наступному. Моделювання дозволяє отримати опис об'єкта, що моделюється, зокрема ускладнення, поліпшує і уточнює його розуміння і представляє таку організацію інформації, яка забезпечує більш легке отримання необхідної інформації. За допомогою моделі можна відповідним чином поставити експериментальні дослідження, причому виявляється позитивний зворотний зв'язок між моделлю і експериментом, так як додаткові експерименти, що стали необхідними внаслідок більш чіткого розуміння сутності явища, призводять до уточнення моделі, поглибленню знань про це явище, до постановки нових експериментів.

У соціальній роботі моделювання використовується як одна з технологій соціальної роботи – моделювання суб'єктів соціальної роботи (систем, служб, проєктів, програм, процесів, моделі спеціаліста); моделювання шляхів, способів вирішення проблемних ситуацій; моделювання позитивної поведінки особистості в різних умовах соціального життя; напрямків сучасної соціальної роботи з різними цільовими групами та категоріями населення.

Ключові слова: соціальне прогнозування, експертні оцінки, принципи, дослідження, методи.

Holova Nataliya Ivanivna

PhD in Pedagogy,

Associate Professor at the Department of Social Work and Social Pedagogy

Khmelnytskyi National University

SOCIAL FORECASTING AS MONITORING ASSESSMENT OF CURRENT SOCIETY PROBLEMS

Introduction. The effectiveness of forecasting research is assessed through the ability to accurately predict future events, changes or trends based on the analysis of current information. Several aspects are important to achieve high efficiency: data quality: forecasting is based on the analysis of existing data, so the more accurate and up-to-date the data, the more reliable the results will be; forecasting methodology: choosing the right forecasting models and methods (statistical, mathematical, machine learning) is critical to achieving high efficiency. For example, regression, time series, etc. methods can be used; forecast accuracy assessment: in order to assess the effectiveness of the forecast, various metrics are used; uncertainty analysis: forecasting always contains an element of uncertainty, so it is important to consider the probabilities of event development options and their risks; testing and validation: forecasting models should be tested on test data sets or in real conditions to determine their effectiveness in different situations; updating and adaptation: as environmental conditions change or new data are added, forecasts should be regularly revised and adapted to new realities. The effectiveness of forecasting research depends on the correct approach to these aspects and can vary significantly depending on the field of application (economics, medicine, climatology, etc.).

In accordance with the unresolved issues, the defined research problem, the **purpose** of the article is to analyze social forecasting as a means of monitoring current problems of society in the past based on predictions in the future. Based on the purpose of the research, we will define the **objectives** of the article:

1. To analyze the scientific literature on the problems of social forecasting.
2. To characterize the main approaches and stages of forecasting research.
3. To substantiate the methods of forecasting research and the principles of their implementation.

Results. The model is an analogue of the original. It should be similar to the original, but not repeat it, because in this case the modeling itself loses its meaning. Free modeling is also unacceptable; in this case, it does not give the necessary idea of the original model, and also does not fulfill its function. The advantages of modeling are as follows. Modeling allows you to obtain a description of the object being modeled, in particular its complications, improves and clarifies its understanding and represents such an organization of information that ensures easier obtaining of the necessary information. With the help of the model, experimental research can be appropriately set up, and a positive feedback between the model and the experiment is revealed, since additional experiments that have become necessary as a result of a clearer understanding of the essence of the phenomenon lead to a refinement of the model, a deepening of knowledge about this phenomenon, and the setting up of new experiments. In social work, modeling is used as one of the technologies of social work – modeling of social work subjects (systems, services, projects, programs, processes, specialist models); modeling of ways and means of solving problem situations; modeling of positive behavior of an individual in different conditions of social life; directions of modern social work with different target groups and categories of the population.

Key words: *social forecasting, expert assessments, principles, research, methods.*

Вступ. Ефективне прогнозоване дослідження можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням актуальної інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується словами «буде», «станеться». Воно має розглядатися як умовна, інструментальна діяльність, що вкладається у формулу: «Може бути або станеться за певних умов».

Наявна в прогнозах картина майбутнього спонукає людину або активно прагнути до нього, або протидіяти такій проблемі майбутнього, або ж пасивно її очікувати. Тому будь-який прогноз містить як науково-пізнавальний зміст, так і має певне ідеологічне призначення. Проте в будь-якому випадку прагнення зазірнути у завтрашній день означає намагання подолати невизначеність майбутнього. І це спонукає науковців, політиків до створення різних програм розвитку суспільства, його модернізації.

Важливими аспектами соціального прогнозування є врахування культурних, політичних, соціальних, економічних і технологічних змін, оскільки ці фактори взаємодіють між собою і можуть мати значний вплив на майбутній розвиток суспільства. Також варто зазначити, що соціальне прогнозування має свою долю невизначеності, оскільки складні соціальні системи часто не піддаються точному передбаченню. Тим не менше, наявність прогнозів дає змогу краще підготуватися до різних сценаріїв і приймати більш обґрунтовані рішення [7, с. 45–46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального прогнозування займаються багато відомих науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, і це питання охоплює широкий спектр дисциплін – від соціології до економіки та політології. Розглянемо основні дослідження актуальних проблем соціального прогнозування у вітчизняній науці. Ю. Бриндіков, один із провідних українських науковців, який досліджує соціальні процеси, тенденції розвитку суспільства та методи прогнозування в соціальній роботі. Його роботи зосереджені на аналізі соціальних змін та інтерпретації результатів соціологічних досліджень. Ю. Овод, вчена активно працює в галузі соціального прогнозування та аналізу соціальних структур. Її роботи стосуються застосування кількісних та якісних методів прогнозування в соціальній роботі. А. Шермет, працює в

галузі соціальної теорії та прогнозування, зокрема в контексті глобальних соціальних процесів та їхнього впливу на соціальну динаміку. О. Василенко, досліджує соціальні зміни та застосування соціального прогнозування в контексті державного управління та суспільних трансформацій в Україні. Н. Синюк, відома своїми дослідженнями у сфері соціального прогнозування. Вона активно застосовує методи сценарного аналізу та моделювання для прогнозування соціальних змін. А. Рідкодубська, одна з основоположниць теорії раціональних рішень, працювала над розумінням соціальних систем і методами їхнього прогнозування. Хоча її основна робота зосереджена на теорії управлінських рішень, її ідеї мають значний вплив на соціальне прогнозування. Ю. Попик, займався дослідженням соціальних змін і методами прогнозування в рамках глобальних соціальних та економічних процесів. Л. Якубова, розробила методи соціального прогнозування на основі даних великих соціальних систем та їхніх змін [2].

Відповідно до невирішених питань, означеної проблеми дослідження, **мета статті** полягає в аналізі соціального прогнозування як засобу моніторингу актуальних проблем суспільства в минулому на основі передбачення в майбутньому.

На основі мети дослідження, ми **визначили завдання статті**:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблем соціального прогнозування.
2. Охарактеризувати основні підходи та етапи прогнозного дослідження.
3. Обґрунтувати методи прогнозного дослідження та принципи їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне прогнозування – це процес передбачення майбутніх змін у суспільстві на основі аналізу поточних тенденцій, соціальних процесів і факторів, що їх спричиняють. В сучасній науці соціальне прогнозування є важливою галуззю, оскільки дозволяє державам, підприємствам та іншим організаціям планувати свою діяльність, орієнтуючись на ймовірні зміни у соціальному середовищі.

Науковці виділяють кілька підходів до соціального прогнозування:

1. Кількісні методи (математичне моделювання, статистичний аналіз): цей підхід базується на ана-

лізі числових даних та використанні математичних моделей для прогнозування майбутніх тенденцій. Наприклад, статистичні методи можуть застосовуватися для прогнозування змін в економічному розвитку, рівні безробіття, соціальних показниках здоров'я тощо.

2. Якісні методи (експертні оцінки, сценарії): цей підхід використовує думки експертів, опитування та інтерв'ю для прогнозування змін у суспільстві. Зазвичай він застосовується для складних ситуацій, де неможливо застосувати чисто числові методи, а фактори мають багато суб'єктивних та невизначених аспектів.

3. Сценарний аналіз: це метод, який допомагає побудувати кілька можливих варіантів майбутнього розвитку подій на основі різних умов і факторів, що можуть змінюватися. Сценарії часто використовуються для планування в умовах високої невизначеності.

4. Аналітика великих даних (Big Data): сьогодні соціальне прогнозування активно використовує аналіз великих обсягів даних, зокрема через соціальні мережі, сенсори, державні реєстри тощо. Це дозволяє створювати більш точні прогнози на основі реальних, актуальних даних [8, с. 89–90].

Також варто зазначити, що соціальне прогнозування має свою долю невизначеності, оскільки складні соціальні системи часто не піддаються точному передбаченню. Тим не менше, наявність прогнозів дає змогу краще підготуватися до різних сценаріїв і приймати більш обґрунтовані рішення.

Прогнозне дослідження – це науковий підхід, спрямований на передбачення майбутніх подій, процесів або тенденцій на основі аналізу поточних даних, трендів та факторів, що можуть вплинути на розвиток ситуації. Прогнозне дослідження охоплює широкий спектр методів і підходів і застосовується в різних сферах науки та практики, таких як соціальна робота, соціологія, економіка, політика, технології, екологія та багато інших.

Основні етапи прогнозного дослідження:

1. Визначення об'єкта прогнозування: це перший крок, на якому формується чітке розуміння того, що саме має бути прогнозовано (наприклад, соціальні зміни, економічний розвиток, демографічні процеси, політичні тренди).

2. Збір та аналіз даних: для прогнозування потрібна детальна інформація про поточний стан об'єкта прогнозування, його тенденції розвитку та фактори, що на нього впливають.

3. Вибір методів прогнозування: в залежності від об'єкта дослідження можуть застосовуватися різні методи, такі як (кількісні, якісні методи, сценарний аналіз).

4. Розробка прогнозів: згідно з вибраним методом, на основі аналізу даних, створюються прогнози. Це можуть бути короткострокові або довгострокові прогнози щодо розвитку певних явищ чи процесів.

5. Оцінка точності прогнозу та коригування: після отримання результатів прогнозування важливо оцінити їх точність, враховуючи всі можливі варі-

анти розвитку подій. В разі необхідності, прогнози можуть бути кориговані відповідно до нових даних або змін у зовнішніх умовах [4].

За тривалістю визначають такі типи прогнозів:

1. Короткострокові прогнози: Прогнози, які охоплюють період від кількох тижнів до кількох років.

2. Довготривалі прогнози (десятиліття або століття), і використовуються для планування глобальних змін, таких як зміни клімату, демографічні зміни, розвиток нових технологій.

Вирізняють такі методи прогнозного дослідження:

1. Математичні моделі: використовуються для передбачення поведінки складних систем (наприклад, економічних чи екологічних). Математичні моделі допомагають оцінити вплив різних факторів на розвиток ситуації.

2. Метод сценаріїв: це техніка, яка дозволяє розробити кілька можливих варіантів майбутнього на основі змінних умов. Це важливо, коли ситуація є дуже нестабільною або невизначеною.

3. Експертні оцінки: на основі думок та досвіду фахівців у відповідній галузі, які надають прогнозні оцінки з урахуванням свого досвіду та знань.

4. Метод «Дельфи»: це техніка колективного прогнозування, коли група експертів дає свої оцінки, які потім аналізуються, коригуються і знову перевіряються до досягнення консенсусу [3].

В Україні, як і в інших країнах, прогнозне дослідження активно застосовується в таких сферах, як економічне планування, екологічні дослідження, розвиток інфраструктури, а також для оцінки соціальних змін. Прогнозування в державному управлінні є важливим інструментом для розробки стратегії розвитку на національному та регіональному рівнях.

Загалом, прогнозне дослідження – це важливий інструмент для планування майбутнього та прийняття обґрунтованих рішень на основі аналізу можливих сценаріїв розвитку.

До числа основних умов надійності прогнозів слід віднести: а) глибину і об'єктивність аналізу; б) знання конкретних умов; в) оперативність і швидкість у проведенні та обробці матеріалів [9, с. 34–36].

Особливе значення має в прогнозуванні інформація, банк даних статистичного матеріалу. У теоретико-методологічному відношенні необхідно враховувати ряд найважливіших положень: а) сприйняття соціальних процесів як об'єктивної реальності; б) цілісний системний підхід до дослідження; в) історичний детермінізм, тобто визначення наслідкових зв'язків, між подіями у минулому та майбутньому.

Екстраполяція – один з найдавніших методів наукового пізнання. Вона існувала з часу зародження філософії, з моменту переходу міфологічної свідомості до абстрактно-теоретичного філософського мислення. Метод екстраполяції надає можливість при певних умовах переносити знання про одні предмети, явища, процеси та інші. Означений метод ґрунтується на незмінній чи хоча б на відносній стабільності наявних в сьогоденні тенденцій розвитку. За його допомогою можна вийти за межі безпосередніх даних сучасної науки, проте цей вихід сам

по собі дуже обмежений існуючим рівнем наукового знання [5, с. 56–57].

Метод прогнозної екстраполяції базується на припущенні про безперервність розвитку процесів реального соціального життя. Якщо для соціальної системи у минулому був характерний розвиток (зростання чи спад) із певною постійною швидкістю або прискоренням, то є підстави вважати, що швидкість чи прискорення залишаються незмінними і на певний проміжок часу в майбутньому. Екстраполяційні методи є одними з найпоширенішими і найбільш розробленими формалізованими методами прогнозування. Основний елемент прогнозної екстраполяції – тренд. Під трендом розуміється тривала («часова») тенденція зміни соціальних показників, основна складова прогнозованого часового ряду. Існують різні прийоми екстраполяції. Позитивна сторона методу прогнозної екстраполяції – зв'язок минулого, теперішнього і майбутнього, формалізація цього зв'язку, кількісні оцінки [1, с. 34–35].

Нині ведеться активна розробка екстраполяційних методів передбачення як стаціонарних випадкових процесів, так і нестаціонарних. Проте слід враховувати, що статистична екстраполяція повинна спиратися на семантичний аналіз, за допомогою якого досліджуються основні тенденції розвитку і відкидаються випадкові, другорядні чинники, визначається шкала (спектр) можливостей і функція розподілу їх вірогідності [6, с. 10–12].

Методи колективної експертної оцінки за ознакою способу отримання інформації від експертів умовно можна розподілити на дві великі групи: методи групової експертизи і методи анкетування.

Найбільш часто використовуються такі методи групової експертизи: експертних комісій, колективної генерації ідей (метод «мозкової атаки»), оперативних ігор.

Отже, експертні оцінки – це оцінки, які надаються спеціалістами в певній сфері на основі їхніх знань, досвіду та аналізу доступної інформації. Такі оцінки зазвичай використовуються для визначення вартості, якості або ризиків певного об'єкта, процесу чи явища. Це можуть бути оцінки в таких сферах, як фінанси, нерухомість, бізнес, екологія, право тощо [10, с. 8–10].

Висновки і пропозиції. Отже, соціальне прогнозування в соціальній роботі має важливе значення, оскільки воно дозволяє фахівцям передбачити можливі соціальні зміни та розробити стратегії для вирішення існуючих проблем. Це процес, який допомагає оцінити й аналізувати тенденції розвитку соціальних процесів, що можуть вплинути на окремих осіб чи групи населення. Подальших розвідок проблем соціального прогнозування в соціальній роботі, потребує вирішення таких питань, як попередження соціальних проблем через методи соціального прогнозування, тому що прогнозування дозволяє передбачити можливі труднощі або проблеми в соціальному середовищі та вчасно вжити заходів для їх подолання. Це важливо для забезпечення підтримки вразливих груп населення, таких як діти, люди похилого віку чи особи з інвалідністю. Таким чином, соціальне прогнозування є важливим інструментом для планування і здійснення соціальних програм, що орієнтовані на реальні потреби населення і сприяють ефективному вирішенню соціальних проблем.

Список літератури:

1. Грабовський Б. Економічне прогнозування і планування: Навчальний посібник. Київ, 2023. 188 с. С. 34–35.
2. Економічна бібліотека. URL: <http://www.study.lviv.ua/3111/3146.html>
3. Осовська Г. Основи менеджменту: Навч. посібник, для студентів вищих навчальних закладів. 2023. URL: <http://library.if.ua/book/3/404.html>
4. Український центр політичного менеджменту URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=219>.
5. Хелмер О. Аналіз майбутнього. Київ, 2023. 340с. С. 56–57.
6. Хруленко Н. Філософсько-методологічні проблеми прогнозування: навчальний посібник. Львів, 2020. 200 с. С. 10–12.
7. Шудра Е. Соціальне прогнозування та експертиза: монографія. Київ : Основа, 2022. 250 с. С. 45–46.
8. Яковлев А. Соціологія економічного прогнозування. Одеса: Основа, 2022. 300 с. С. 89–90.
9. Яковенко М. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ : Палігас. 2023. 430с. С. 34–36.
10. Якубовський С. Соціальне прогнозування у сфері зайнятості : монографія Львів, 2020. 190 с. С. 8–10.

References:

1. Hrabovskyy B. Ye. Ekonomichne prohnozuvannya i planuvannya. [Economic forecasting and planning]. 34–35 [in Ukrainian].
2. Ekonomichna biblioteka. Retrieved from: <http://www.study.lviv.ua/3111/3146.html> [in Ukrainian].
3. Osovska H.V. (2023). Osnovy menedzhmentu: Navch. posibnyk, dlya studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv [Basics of management: Education. manual, for students of higher educational institutions]. Retrieved from: <http://library.if.ua/book/3/404.html> [in Ukrainian].
4. Ukrayinsky tsentr politychnoho menedzhmentu [Ukrainian Center of Political Management]. Retrieved from: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=219> [in Ukrainian].
5. Khelmer, O. (2023). Analiz maybutnoho [Analysis of the future]. Kyiv, 340 s. S. 56–57 [in Ukrainian].
6. Khrulenko, N. (2020). Filosofsko-metolohichni problemy prohnozuvannya: navchalnyy posibnyk [Philosophical and methodological problems of forecasting: a study guide]. Lviv, 200 s. S. 10–12 [in Ukrainian].

7. Shudra, E. (2022). Sotsialne prohnozuvannya ta ekspertyza: monohrafiya. [Social forecasting and expertise: monograph]. Kyiv: Osnova, 250 s. S. 45–46 [in Ukrainian].
8. Yakovlev, A. (2022). Sotsiologiya ekonomichnoho prohnozuvannya. Odesa: Osnova, 300 s. S. 89–90 [in Ukrainian].
9. Yakovenko, M. (2023). Sotsialna robota: navchalnyy posibnyk [Sociology of economic forecasting]. Kyiv: Palihas. 430 s. S. 34–36 [in Ukrainian].
10. Yakubovskyy, S. (2020). Sotsialne prohnozuvannya u sferi zaynyatosti: monohrafiya [Social forecasting in the field of employment: monograph]. Lviv, 190 s. S. 8–10 [in Ukrainian].